

MĚŠŤÁCKÉ TVÁŘE

V některých venkovských městech jsou domy, které svým vzhledem probouzejí stejnou melancholii jako nejtmaší kláštery, nejpustší stepi nebo nejsmutnější trosky. Snad je v těch domech zároveň ticho kláštera, vyprahlost stepi i zbytky zřícenin. Život, pohyb v nich je tak klidný, že by se cizímu člověku zdály neobydlené, kdyby se najednou nesetkal v okně s nevýrazným, chladným pohledem nehybné postavy, jejíž polo-mnišská tvář se vykloní přes parapet, ozve-li se dole neznámý krok. Takový melancholický vzhled má v Saumuru jeden dům na konci hrboaté ulice, která vede přes horní část města k zámku. Tato ulice, nyní málo rušná, v létě horká, v zimě studená, místy tmavá, upoutává pozornost svou zvonivou dlažbou z drobných oblázků, vždy čistou a suchou, svou úzkou, křivolakou jízdní dráhou, mírem svých domů, které patří ke starému městu a nad nimiž se vypínají hrady. Třistaleté stavby jsou ještě pevné, ačkoli jsou dřevěné, a jejich malebný vzhled zvyšuje osobitost, pro niž je tato část Saumuru vyhledávána milovníky minulosti i umělci. Je nesnadné projít kolem těchto domů a neobdivovat se obrovským trámům, na jejichž konci jsou vyřezány bizarní tváře, zdobící přízemí většiny staveb černými basreliéfy. Zde třeba přičné tránce, pokryté břidlicí, kreslí modré čáry na křehkých stěnách domu ukončeného střechou se štítem z hrazeného zdiva, která se lety prohnula a prohlídle šindele se střídavým působením deště a slunce zkroutily, tam zas spatříme otlučené, zčernalé parapety, jejichž jemné sochařské ozdoby je stěží vidět, zdají se příliš lehké pro hliněný květináč, z něhož vyraží karafiáty nebo růže nějaké ubohé dělnice. O něco dál jsou dveře s ohromnými hřeby, kde tvořivý duch našich předků vyryl domácí hieroglyfy, jejichž smyslu se nikdy nedopátráme. Tady nějaký protestant vepsal znamení své víry, tam zas člen Ligy proklel Jindřicha IV. Kteřísi měšťák do nich vyřezal odznak svého měšťanského šlechtictví, slávu svého zapomenutého konšelství. Jsou tu celé francouzské dějiny. Vedle chvějícího se domu s kusy hrubě omít-

nutých zdi, kde řemeslník zvěnil svůj hoblík, stojí šlechtický palác, na jehož kamenné obloukové klenbě dveří můžeme ještě spatřit stopy po jeho erb, zničeném za několika revolucí, které od roku 1789 otřásl krajem. V této ulici nejsou v přízemí obchodních domů ani krámy, ani skladiště, přátelé středověku by tam našli dílny našich otců v celé jejich naivní prostotě. Ty nízké síně, které nemají ani průčelí krámů, ani výkladní skříně, ani okna, jsou hluboké, tmavé, bez vnějších i vnitřních ozdob. Dveře mají dvě hladké, hrubě okované části, z nichž horní se otvírá dovnitř a dolní se zvonekem na pružném péru se ustavičně pohybuje sem tam. Vzduch a denní světlo vniká do tohoto vlhkého brlohu buď hořejškem dveří, nebo prostorem mezi klenbou, podlahou a zídkou ve výši loktů, do níž se zasazují pevné okenice; ráno se sundají, večer se opět nasadí a zajistí železnými pásy. Na této zdi vykládá obchodník zboží. Není tu nic šarlatánského. Podle toho, o jaký obchod jde, jsou tu vystaveny dva tři džbery plné soli a tresek, několik balíků plachtoviny, provazy, mosaz zavěšená na stropních trámech, obruče rozmístěné podél stěn nebo několik kusů sukna v příhrádkách. Vstupte. Čisté, mladistvě půvabné děvče s bílým šátkem a růžovými pažemi přestane plést, zavolá otce nebo matku, ti přijdou a prodají vám podle vašeho přání zboží za dva sou nebo za dvacet tisíc franků; lhotejně, úslužně nebo drze, podle své povahy. Uvidíte obchodníka s dužinami, který sedí u dveří a za hovoru se sousedem si točí palci, zdá se, že má jen špatná prkna a dva tři svazky latí, ale jeho plný sklad v přístavu zásobuje všechny bednáře v anjou-ském kraji; ví skoro navlas přesně, kolik udělá sudů, bude-li dobrá úroda; sluneční žár ho obohacuje, deštivý čas ho přivádí na mizinu: za jedině dopoledne může cena sudu vystoupit na jedenáct franků nebo klesnout na šest liber. V tomto kraji, stejně jako v Touraine, ovládá vrtkavost počasí obchodní život. Vinaři, statkáři, obchodníci dřívím, bednáři, hostinští, námořníci, všichni číhají na sluneční paprsek; třesou se, když jdou večer spát, aby druhého dne ráno nezjistili, že v noci mrzlo; bojí se deště, větru, sucha a chtějí vodu, teplo či mraky, jak kdo. Je tu stálý souboj mezi nebem a pozemskými zájmy. Tlakoměr tváře zdejších lidí střídavě rozesmutní, rozjasní, rozveselí. V celičké bývalé hlavní saumurské ulici se slova: „To je zlatý čas!“ mění ode dveří ke dveřím v čísla. Proto každý

odpovídá sousedovi: „Prší louisdory“, neboť ví, kolik mu jich sluneční paprsek, příznivý déšť přinese. Na jaře kolem časného sobotního odpoledne nedostanete u těchto hodných obchodníků ani za sou zboží. Každý má vinici, malou usedlost a odjede na dva dny na venkov. A poněvadž se o všem předem ví, ať je to koupě, prodej nebo zisk, mohou obchodníci deset hodin z dvanácti věnovat veselým zábavám, pozorování, poznámkám, ustavičnému slůdění. Hospodyně koupí koroptev, a už se sousedé ptají manželů, jestli byla dost upečená. Dívka se vykloní z okna, a už ji vidí všechny ty skupiny zahálčících mužů. Tady je vidět do každého svědomí, stejně jako ty neproniknutelné, tmavé, mlčenlivé domy nemají tajemství. Žije se téměř stále venku: každá rodina se usadí přede dveřmi, obědvá tam, večerí, hádá se zde. Nikdo neprojde ulicí, aby nebyl skrz-naskrz prozkoumán. Když přišel kdysi cizí člověk do venkovského města, posmívali se mu ode dveří ke dveřím. Odtud ty povídačky, odtud přezdívká „posměváčkové“ pro obyvatele Angersu, kteří obzvlášť vynikali v těchto městských žertech. Bývalé paláce starého města stojí na horním konci této ulice, kde bydlila kdysi zdejší šlechta. Dům probouzející melancholii, kde se zběhly události tohoto příběhu, byl právě jedním z oněch paláců, úctyhodných pozůstatků století, kdy věci i lidé měli onu prostotu, kterou francouzské mravy den ze dne ztrácejí. Projdete-li zatačkami té malebné cesty, kde i nejmenší výstupky a prolákliny probouzejí vzpomínky a jejíž celkový dojem nutí k jakémusi mechanickému snění, uvidíte dosti tmavé vyztužení zdi, uprostřed něhož jsou skryty dveře Grandetovic domu. Nepochopíte význam tohoto venkovského výrazu, nebudete-li znát životopis pana Grandeta.

Pan Grandet se těšil v Saumuru vážností, jejíž příčiny a následky nepochopí zplna lidé, kteří nežili, nebo jen krátce, na našem venkově. Pan Grandet, jemuž někteří říkali ještě otec Grandet, ale těchto starců bylo stále méně, byl v roce 1789 velmi zámožným bednářským mistrem; uměl číst, psát a počítat. Když dala Francouzská republika v saumurském okrese do proudeje církevní statky, bednář se právě oženil s dcerou bohatého obchodníka s prkny, bylo mu tehdy čtyřicet let. Grandet vzal své peníze i věno, a vyzbrojen dvěma tisíci louisdory, šel na okres, kde dal jeho tchán čtyři sta louisdory zuřivému republikánovi, který dohlížel na prodej národních statků, a tak

získal Grandet podle zákona, i když ne snad tak docela, skoro zadarmo nejkrásnější vinice na okrese, staré opatství a několik dvorců. Obyvatelé Saumuru byli málo revoluční, a proto pokládali pana Grandeta za odvažného člověka, republikána, vlastence, za muže, který propadl novým myšlenkám, zatímco bednář propadl prostě vinicím. Byl jmenován členem saumur-ské okresní správy a jeho mírumilovný vliv se tam projevil politicky i obchodně. Po strážce politické chránil stoupence francouzského království, a vši svou mocí bránil, aby se rozprodával majetek emigrantů; po strážce obchodní dodal republikánským armádám jeden nebo dva tisíce sudů bílého vína a dal si je zaplatit nádhernými lukami, patřícími k ženskému klášteru, který byl ponechán jako poslední pozemková rezerva. Za konzulátu se stal dobrák Grandet starostou, spravoval obec moudře, těžil z ní ještě líp; za císařství byl panem Grandetem. Napoleon neměl republikány rád: nahradil pana Grandeta, o němž se říkalo, že nosil rudou čapku, jedním velkostatkářem, mužem se šlechtickým přídomkem, budoucím císařským baronem. Pan Grandet opustil městský úřad bez lítosti. Dal postavit v zájmu města skvělé cesty, které vedly k jeho statkům. Ze svého domu a statků, velmi výhodně zaknihovaných, platil mírné daně. Po roztržení několika jeho pozemků staly se jeho pečlivě ošetřované vinice „klasou“ kraje, což je běžný odborný výraz pro označení vinohradů, rodících nejlepší víno. Mohl se ucházet o kříž Čestné legie; k tomu došlo v roce 1806. Panu Grandetovi bylo tenkrát sedmapadesát let a jeho ženě kolem šestatřiceti. Jediné dceři, plodu jejich zákonité lásky, bylo deset. Pan Grandet, kterého chtěla pravděpodobně Prozřetelnost utěšit, když upadl v úřadě v nemilost, dědil toho roku postupně po paní de la Gaudinière, rozené La Bertellière, matce paní Grandetové; pak po starém panu La Bertellière, otcí zesnulé; a navíc po paní Gentilletové, babičce z matčiny strany: trojí dědictví, jehož výši nikdo neznal. Lakota těch tří starých lidí byla tak náruživá, že už dávno hromadili peníze, jen aby se na ně mohli potají dívat. Starý pan La Bertellière nazýval ukládání peněz marnotratností, soudil, že větší úroky nese podiváná na zlato než lichvářský zisk. Město Saumur odhadovalo tedy výši úspor podle viditelného majetku. Pan Grandet dostal tehdy nový šlechtický titul, který naše zběsilé rovnostářství nikdy nezruší; stal se největším po-

platníkem na okrese. Obdělával sto jiter vinic, které mu v úrodných letech dávaly sedm až osm set sudů vína. Měl třináct dvorů, staré opatství, kde ze šetrnosti zazdil okna, ložené dvorůky i kostelní okna, takže se uchovaly; a navíc sto dvacet sedm jiter luk, kde rostlo a sílilo tři tisíce topolů, zasazených v roce 1793. Konečně mu patřil i dům, ve kterém bydlel; tak zjišťovali jeho viditelný majetek. Pokud jde o peněze, mohli jejich výši přibližně odhadnout jen dva lidé: jedním z nich byl pan Cruchot, notář pověřený lichvářským obchodem pana Grandeta; druhým byl pan des Grassins, nejbohatší saumurský bankéř, na jehož zisku se vlna s užitekem tajně podílel. Ačkoli starý Cruchot a pan des Grassins zachovávali naprostou mlčelivost, která plodí na venkově důvěru i jmení, prokazovali na veřejnosti panu Grandetovi tak velkou úctu, že pozorovatelé mohli změřit výši kapitálu bývalého starosty podle přehnané pozornosti, jaké se těšil. V Saumuru nebylo nikoho, kdo by nebyl přesvědčen, že má pan Grandet tajný poklad, skrýš plnou louisdorů, a že si v noci dopřává nevýslovného potěšení, jaké poskytuje pohled na velkou hromadu zlatá. Lakomci si tím byli téměř jisti, když viděli oči toho dobráka, na něž jako by žlutý kov přenášel svou barvu. Stejně jako pohled rozkošníka, hráče nebo záletníka má i pohled člověka, zvyklého brát ze svých peněz obrovské úroky, jisté nedefinovatelné návyky, kradmá, chťivá, tajemná hnutí, která neujdou jeho souvěrcům. Tato tajná řeč vytváří jakési svobodné zednářství vášní. Pan Grandet tedy budil uctívou vážnost, na níž měl právo jako muž, který nebyl nikdy nikomu nic dlužen a který jako starý bednář a starý vinař předvídal s přesností astronomů, kdy má pro svou úrodu vyrobit tisíc sudů nebo jenom pět set; mezmeškal jedinou spekulaci, měl vždy sudy na prodej, když měly větší cenu než jejich obsah, mohl uložit sklizeň do sklepů a vyčkat chvíle, kdy bude moci prodat sud za dvě stě franků, zatímco ho malí vinaři prodávali za pět čtyřicet tisíc liber. Produlá sklizeň z roku 1811, kterou moudře uschoval a potom zvolna prodával, mu vynesla přes dvě stě čtyřicet tisíc liber. Finančníci by řekli, že je v panu Grandetovi něco z tygra a hada: dovedl si lehnout, skrýt se, číhat dlouho na kořist, skočit na ni, pak otevřel tlamu svého měsce, pohltit spoustu tolanů a lehl si klidně jako had, který trávi; necitelně, chladně, metodicky. Každý, kdo ho viděl jít kolem, cítil obdiv smíšený

s úctou a hrůzou. Či nezakusil kdekdo v Saumuru jemnou dráavost jeho ocelových drápů? Jednomu obstaral notář Cru-
chot peníze na koupi usedlosti, ale na jedenáct procent; jiné-
mu pan des Grassins odkoupil směnky, ale srazil si přitom
strašné úroky. Nebylo téměř dne, aby se jméno pana Grandeta
nevslovilo buď na trhu, nebo při večerních besedách v městě.
Pro některé lidi bylo jmění starého vinaře předmětem vlaste-
necké pýchy. Nejedem obchodník, nejedem hostinský říkával
cizincům s jistým uspokojením: „Pane, máme tu dva tři milio-
nářské domy, ale co se týče pana Grandeta, ten ani sam neví,
jaké má jmění!“ Roku 1816 odhadovali nejobratnější saumur-
ští počítáři pozemkový majetek toho dobráka asi na čtyři milio-
ny; poněvadž však v letech 1793 až 1817 vytěžil ze svých
statků průměrně sto tisíc franků ročně, bylo možno předpo-
kládat, že má v penězích téměř stejnou částku jako v nemovi-
tostech. Když se po partii bostonu nebo v nějakém hovoru
o vinicích mluvilo náhodou o Grandetovi, říkali proto schopní
lidé: „Starý Grandet? ... Tatík Grandet musí mít takových pět
šest milionů.“ — „To jste šikovnější než já, já jsem nikdy
nemohl vypátrat, kolik to dělá celkem,“ odpovídal pan Cru-
chot nebo pan des Grassins, když slyšeli takové řeči. A když
nějaký Pařížan mluvil o Rothschildovi nebo panu Lafittovi,
ptali se saumurští občané, jsou-li ti lidé tak bohatí jako pan
Grandet. Jestliže jim Pařížan s úsměvem pohrdavě přisvědčil,
dávali se na sebe a kroutili nedůvěřivě hlavou. Tak velké jmění
přikrývalo zlatým pláštěm všechny skutky tohoto člověka. Jest-
liže zprvu některé zvláštnosti jeho života vyvolávaly úšklebky
a výsměch, začas výsměch i úšklebky zevšedněly. I ve svých
nejmenších skutcích měl pan Grandet autoritu vyplývající
z uvážlivosti. Jeho slova, oděv, gesta, mrkání byly zákonem
v kraji, kde každý, kdo ho studoval, jako přírodopisec studuje
účinky instinktu u zvířat, mohl rozpoznat hlubokou a mlčeli-
vou moudrost jeho sebemenšího pohybu. „Bude tuhá zima,“
říkali, „pan Grandet si navlékl podšíváné rukavice: musíme
sbírat hrozny.“ — „Starý Grandet bere hodně dužin, bude le-
tos hodně vína.“ Pan Grandet nekupoval nikdy ani maso, ani
chléb. Jeho nájemci mu přinášeli každý týden dostatečnou
zásobu kapounů, kuřat, vajec, másla a deputátního obilí. Měl
mlýn, jehož nájemce si musil kromě nájemného přijít pro
určité množství obilí a odvést mu z toho otruby a mouku.

Velká Nanon, jeho jediná služka, pekla sama každou sobotu
chléb pro celý dům, ačkoli už nebyla mladá. Pan Grandet se
dohodl se zelináři, svými nájemci, že ho budou zásobovat zele-
ninou. Co se týče ovoce, sklízel ho tolik, že z něho dal velkou
část prodat na trhu. Dříví na topení se řezalo z plotů nebo se
bralo ze starých, napolo shnilých pahýlů, které dobýval na
okrajích svých pozemků, a jeho nájemci mu je přiváželi do města
už rozštípané, ochotně je ukládali do dřevníku, ale dočkali se
vždycky jen poděkování. Jediné známé vydání, které měl, byl
svěcený chléb, šaty pro ženu, dceru a poplatek za jejich seda-
dla v kostele; světlo, služné velké Nanon, cínování kastrólů;
daňové poplatky, opravy budov a výdaje na hospodářství. Měl
šest set jiter lesa, který nedávno koupil, dozíral mu tam souse-
dův hlídač, jemuž slíbil odměnu. Teprve od té doby, co koupil
les, jedl zvěřinu. Chování tohoto muže bylo velmi prosté. Mlu-
vil málo. Obvyčejně vyjadřoval své myšlenky krátkými mra-
voučnými větami, které pronášel mírným hlasem. Od Revolu-
ce, kdy na sebe upozornil, ten lišák únavně koktal, kdykoli
měl dlouho hovořit nebo udržovat rozhovor. Toto koktání,
nesouvislost vět, přívál slov, v němž utápel svou myšlenku,
zdlánlivý nedostatek logiky, což se přičítalo chatrnému vzdělá-
ní, to vše jen předstíral; objasní to dostatečně některé příhody
této historie. Ostatně stačily mu obvykle čtyři věty, přesné
jako algebraické vzorce, aby obsáhl nebo rozřešil všechny ži-
votní i obchodní nesnáze: „Nevím. Nemohu. Nechci. Uvidí-
me.“ Neříkal nikdy ani ano, ani ne, a vůbec nepsal. Když s ním
někdo mluvil, poslouchal chladně, držel si bradu v pravé ruce,
opíraje se pravým loktem o hřbet levé ruky, a tvořil si o každé
věci úsudek, od něhož už neustoupil. Přemýšlel dlouho o se-
bemenším obchodu. Když mu po obratném rozhovoru světil
jeho protivník tajemství svých záměrů, domnívaje se, že ho už
zaujal, odpověděl mu: „Nemohu nic ujednat, dokud se ne-
poradím se ženou.“ Jeho žena, kterou si úplně zotročil, byla
mu v obchodních věcech nepohodlnější zástěnou. Nikdy ni-
koho nenavštívil, nepřijímal ani nezval na večeri; nedělal nic
kdy hluk, zdálo se, že vším šetrí, i pohybem. Nepokazil nic
ostatním, vedla ho k tomu stálá úcta k vlastnictví. I tak se přes
jeho mírný hlas a obezřetné chování prodírala navenek řeč
a způsobu bednáře, obzvlášť když byl doma, kde se přemáhal
méně než jinde. Co do vzhledu byl Grandet muž pět stop

